

AKMENS AMŽIAUS KARYBA LIETUVOJE

Dr. Egidijus Šatavičius
Vilniaus universitetas

Įvadas

Žmonijos istorijoje gausu įvairiausių konfliktinių situacijų, kurių vienos buvo išspręstos taikiai, kitos, deja, – su ginklu rankose. Taip santykius aiškinosi pavieniai asmenys, bendruomenės, gentys, valstybės ir civilizacijos. Taigi karai ir karybos menas, galima sakyti, buvo tarsi pasaulio visuomenės raidos stimulas, kita vertus, tą pažangą lėmė ir ekonominiai bei visuomeniniai pokyčiai. Ne kitaip klostėsi ir anksčiausia mūsų krašto istorija, dar vadinama priešistorė. Tų laikų žmonės neturėjo rašto, todėl negalėjo sukurti ir rašytinių šaltinių. Tad iki mūsų dienų senuosius karinius konfliktus kaip nebylūs liudytojai mena tik įvairiausi akmeniniai, kauliniai, raginiai ir metaliniai ginklai, įtvirtinimų liekanos, kapai, juose randami skeletai su išmigusiais strėlių antgaliais bei durtinėmis ir kirstinėmis žymėmis, jų įkapės ir kt.

Šiame straipsnyje bus bandoma atsakyti į klausimą, ar buvo karinių susidūrimų, konfliktų akmens amžiuje, mėginama ieškoti jų pėdsakų lietuviškoje archeologinėje medžiagoje, įvardyti jų atsiradimo priežastis ir pasekmes.

Rašant šį straipsnį kilo nemažai ir problemų. Visų pirma – tai bemaž iki šiol netyrinėta tema, labiau būdinga vėlesnių laikų archeologijai ir istorijai. Lietuvos archeologų surinktą medžiagą šiuo aspektu bandyta apibūdinti kone tik

vieną kartą ir tai tik prabėgomis¹. Be to, didžioji dalis medžiagos daugelio autorių interpretuojama nevienareikšmiškai, pavyzdžiui, tiriant mirusiųjų su smurtinių traumų pėdsakais palaikus, sunku atskirti, ar jie buvo nužudyti, ar tapo nelaimingų atsitikimų medžioklėje aukomis. Kita vertus, peržvelgus senesniąją literatūrą susidaro išpūdis, jog akmens amžiuje jokių karinių susidūrimų negalėjo būti, o turimi aki-vaizdūs faktai dažniausiai interpretuojami kaip aukojimo apeigų įrodymai ar su tuo susiję dalykai. Bene geriausiai tokių tyrimų sunkumus ir interpretacijų vingrybes rodo XX a. pabaigoje Alpių ledynuose rasto „Ledo žmogaus“ (*Ötzi*) tyrimai: iš pradžių jo žūtis sieta su aukojimu, o pastaruoju metu, atlikus naujausius tyrimus, nustatyta, kad jis žuvo kari-nio konflikto metu².

Deja, Lietuvoje tokio tipo medžiagos, aptiktos tyrinėjant įvairių akmens amžiaus laikotarpių objektus, ypač paleolito ir mezolito, turime nedaug, tad pagalbon bus pasitelkiama ir kaimyninių bei tolimesnių kraštų archeologinė medžiaga.

Paleolitas (daugiau nei prieš 11 600 m.)³

Seniausius karinius konfliktus liudijančių įrodymų aptikti nėra taip paprasta, nes, sekant amžių juosta toliau į praeitį, sparčiai mažėja tiek pačių liudytojų (šiuo atveju – archeologinės medžiagos, radinių), tiek ir su jais susijusių antrinių dalykų. Kad jų surandama – atsitiktinumai ir kartu kruopštaus darbo rezultatas. Dabartiniu metu turimi duomenys leidžia teigti, kad kadaise kažko nepasidalijo dar prieš apie 68 000 m. gyvenę žmonių giminės atstovai – neanderta-

¹ *Kuncevičius A.* Baltų karyba // Istorija. T. XLIX-L. Vilnius, 2001. P. 66–76.

² *Fowler B.* Iceman: Uncovering the Life and Times of a Prehistoric Man Found in an Alpine Glacier. 2002, Macmillan; *Spindler K.* The Man in the Ice: the preserved body of a Neolithic man reveals the secrets of the Stone Age. London, 1994; *Spindler K.* The Man in the Ice: the discovery of a 5,000-year-old body reveals the secrets of the Stone Age. New York, 2001; *Sulzenbacher G.* The Glacier Mummy: discovering the Neolithic Age with the Iceman. 2002, Folioverlag.

³ Visos šiose straipsnyje pateikiamos datos yra kalendorinės.

liečiai. Irake, Šanidaro (*Shanidar*) urve, aptikta keletas palai-
kų: vieno jų skeletas sužalotas titnago antgaliu⁴. Kad egzis-
tavo kanibalizmas (buvo valgomi nužudyti priešininkai), grei-
čiausiai liudija pakankamai dažnai urvinėse gyvenvietėse ran-
damos pavienės kaukolės ar kiti skeleto kaulai. Kiek dau-
giau galimų įrodymų aptinkama vėlyvajame paleolite (prieš
45 000–11 600 m.). Pavyzdžiui, 1986 m. *Dolni Vestonice*, II gy-
venvietėje (Čekija), surastas vienalaikis trigubas kapas (pa-
laidoti 3 paaugliai): vieno iš skeletų (tikriausiai vyriškos ly-
ties asmens) šonkaulyje matyti durtinė žymė. Tad greičiau-
siai visi šie trys asmenys yra vieno konflikto aukos. Kapas
datuojamas apie 25 000 m. pr. Kr⁵. Tuo tarpu ant Koske (*Cos-
quer*) urvo (Prancūzija) sienos yra pavaizduotas nužudytas
žmogus (vyras). Atvaizdas sukurtas maždaug prieš 20 000
metų čia gyvenusių Soliutrė ar Madleno kultūros atstovų⁶.

Šiuo metu turimais duomenimis, į Lietuvos teritoriją
pirmieji gyventojai atsikraustė tik vėlyvojo paleolito pačioje
pabaigoje, maždaug prieš 15 000 metų. Tai buvo Hamburgo
(gal ir Federmeserio) kultūros atstovai, šiauriausiai gyvenę
to meto Europos gyventojai, atklydę į mūsų kraštą iš vakarų
(dabartinės Vokietijos, Danijos, Vakarų Lenkijos). Juos XII–X
tūkstantmetyje pr. Kr. pakeitė Bromės, Arensburgo ir Svidrų
kultūrų žmonės. Iš aptinkamų gyvenviečių liekanų galima
spręsti, jog jie gyveno nedidelėmis 5–7 asmenų šeimomis.
Vertėsi medžiokle, žvejyba, rankiojimu. Tarpusavyje skirtingų
kultūrų atstovai mažai bendraudavo: skyrėsi ne tik jų įran-
kiai ir ginklai, bet tikriausiai ir papročiai ar net kalba.

⁴ *Shanidar 1*. 2003. <http://www.mnh.si.edu/anthro/humanorigins/ha/shanidar.html> (paskutinio prisijungimo laikas: 2004-02-15); *Sillen A.* Stone age murder. 2003. <http://www.outthere.co.za/may97/archmay.html> (paskutinio prisijungimo laikas 2004-02-15); *Trinkaus E.* The Shanidar Neandertals. New York, 1983.

⁵ *Alt K. W., Pichler S., Vach W., Klima B., Vlcek E., Sedlmeier J.* Twenty-five Thousand-year-old Triple Burial from Dolni Vestonice – an Ice Age Family? // *American Journal of Physical Anthropology*. T. 102. P. 123–131; *Shreeve J.* The Neandertal Enigma: solving the mystery of modern human origins. New York, 1995.

⁶ *Cosquer cave*. 2003. http://www.public.coe.edu/~jlliljeq/cosquer_cave.htm (paskutinio prisijungimo laikas: 2004-02-15)

Deja, apie to meto karinius susidūrimus mūsų krašte jokių duomenų iki šiol neturime. Remdamiesi turima skurdžia tyrimų medžiaga galime tik spėlioti, daryti menkai pagrįstas išvadas, kad skirtingų kultūrų atstovai vertėsi ta pačia ūkine veikla – šiaurės elnių medžiokle, todėl vieni kitus, ypač gyvenantys nedideliame regione, galėjo vertinti kaip konkurentus ir tam tikrais atvejais neventgi konfliktų.

Vienas iš seniausių medžioklės įnagių-ginklų yra ietis. Greičiausiai ietims naudotų akmeninių antgalių Eurazijoje yra aptinkama jau nuo itin senų laikų – ankstyvojo paleolito pabaigos (prieš 400 000–300 000 m.). O paprastos medinės, užaštrintu galu ietys galėjo būti naudojamos nuo dar ankstesnių laikų. Lankai ir strėlės atsirado žymiai vėliau. Jų genėzė siejama su įvairiomis Eurazijos–Šiaurės Afrikos vėlyvojo paleolito vidurinio etapo ar pabaigos kultūrų grupėmis. Paminėtina ir tai, jog tiek Australijos, tiek Amerikos žemynų senieji gyventojai lankų ir strėlių negamino ir nenaudojo⁷.

Paleolito pabaigoje Pietryčių Baltijos regione pagrindinis ginklas-medžioklės įnagis buvo įklotinis antgalis, iš titnago skeltės pagamintas pailgas, smailus dirbinys susiaurinta įtveriamąja dalimi. Sprendžiant iš svorio, sunkesnieji (daugiau nei 5 g) buvo naudojami kaip ietigaliai, o lengvesnieji (iki 5 g) – kaip strėlių antgaliai (1 pav.: 1–10). Plačiai gaminti ir kauliniai-raginiai antgaliai (šeivos, irklo formos). Visi jie buvo įtveriami, tvirtinami prie medinių kotelių. Antgaliai skyrėsi ir savo morfologinėmis bei fizinėmis savybėmis: vieni (siauri ir smailūs) įsmigdavo giliai į kūną, kiti (platūs, stori) padarydavo didesnę žaizdą, dar kiti – ir viena, ir kita. Norint ietį nusviesti toliau, naudota svaidyklė – pailgas raginis dirbinys su užbarzda viename iš galų. Šie dirbiniai dažnai puošti įmantriais raštais ar net skulptūriniais raižiniais. O to meto lankai – paprastos konstrukcijos, pagaminti iš medžio kamieno ar šakos. Kaip ginklai dar galėjo būti naudojami įvairūs akme-

⁷Розуа Ж.-Ж. Копьеметалка и лук доисторических охотников. Техника и сравнительная демография // Российская археология. 1996. Т. 2. С. 5–21.

niniai ar kauliniai-raginiai peiliai/durklai ir iš šiaurės elnio rago ar kaulo pagaminti vienaeiliai žeberklo tipo dirbiniai su stambiomis retai išdėstytomis užbarzdomis bei Liungbiu tipo kapliai/kirviai (1 pav.:11).

Apibendrinant galima teigti, kad šioje epochoje karniniai susidūrimai, matyt, buvo pakankamai retas reiškinys. Ir tam yra įtikinamas paaiškinimas. Tuo metu teritorijos buvo menkai apgyventos, bendruomenės – mažos, o žaliavų ir maisto – gausu, todėl nebuvo priežasčių jiems dažnai kilti. O buvusius pavienius susidūrimus galima bandyti aiškinti konfliktinėmis situacijomis, atsiradusiomis dalijantis grobį, renkantis gyvenamąją vietą. To meto žmonės – pusiau klajokliai, gyvenantys tundros ir miškatundrės sąlygomis.

Tikėtina, kad pačioje pradžioje karyba tiek savo taktiką, tiek strategiją bei ginklus bus tiesiogiai perėmusi iš medžioklės, nes kova su stambiu žvėrimi – tai irgi savotiškas ginkluotas susidūrimas, reikalaujantis gerų sekimo, persekiojimo, pasalos rengimo, puolimo, atsitraukimo įgūdžių. Šioje epochoje specializuotų ir vien tik karybai skirtų ginklų dar nebuvo.

Mezolitas (prieš 11 600–7 800 m.)

Mezolito epocha nuo seno daugelio tyrinėtojų yra suprantama kaip harmoningiausias žmonijos ir gamtos bei pačių žmonių tarpusavyje sugyvenimo laikotarpis. Deja, atidėsnės turimos medžiagos studijos liudija visai ką kita.

Mezolito epochoje atsekami pakankamai dideli pakitimai visuomeniniame ir ekonominiame to meto gyvenime. Labai pagerėjus klimatinėms sąlygoms, Lietuvoje sparčiai išplinta miškai, o kartu ir miško gyvūnija. Tai savo ruožtu lėmė ir medžioklės įnagių-ginklų sparčią kaitą. Stambokus įkotinius antgalius keičia lengvesni ir sudėtingesnės konstrukcijos įnagai. Pastebima ryškesnė jų diferenciacija: strėlių antgaliams dažniau naudoti pavieniai smulkūs mikrolitai (trapecijos, lancetai, įstrižai retušuotos mikroskeltės) ar keletas jų (pavyzdžiui, lancetas + nelygiašonis trikampis), o iečių antgaliai paprastai bu-

vo gaminami derinant įvairių tipų mikrolitus, kurie buvo įstatomi į korpuse išrėžtus griovelius ir suklijuojami (2 pav.: 1–16). Plačiai išplito įvairių tipų kauliniai-raginiai antgaliai, durklai, peiliai, smaigai, kirveliai (2 pav.: 17–24).

To meto žmonės dažniausiai kūrėsi prie vandens, ypač mėgo seklias pakrantes, kur ėtekėdavo ar ištekėdavo upeliai. Atrodo, kad apsirūpinant maistu svarbesnis vaidmuo jau teko žvejybai, o ne medžioklei. Tai nulėmė gyventojų sėslumą. Pastebimas ir spartus gyventojų skaičiaus augimas. Atitinkamai didėjo ir gyvenvietės – dabar jas tikriausiai sudarė kelios šeimos. Pradeda formuotis gentinė struktūra.

Pakankamai aiškiai apie to meto karinius susidūrimus galime spręsti iš tolimesnių ir kaimyninių kraštų archeologinės medžiagos, ypač laidojimo objektų. Pavyzdžiui, Šiaurės Amerikoje, Kolumbijos upės pakrantėje (Vašingtono valstija), vanduo išplovė apie 9 300–9 600 m. senumo žmogaus, pavadinto Kenevicko (*Kennewick*) vardu, skeletą, į kurio dubenkaulį buvo įstrigęs iš vulkaninės kilmės uolienos pagamintas bifasinis antgalis. Antgalis pasidengęs kauliniu audiniu, o tai rodo, kad žmogus po šio sužeidimo išgyveno⁸. Europoje, Azilio kultūros areale, aptinkama duobių, kuriose palaidota iki kelių dešimčių žmonių galvų, gausiai apipiltų raudona ochra. Tai gali būti susiję su kanibalizmu. Neabejotinų kanibalizmo pėdsakų aptinkama Pietvakarių Baltijos regione, mezolito pabaigos Ertebiolės kultūros gyvenvietėse. Žmonių skeletų kaulai čia dažnai randami išbarstyti po visą gyvenvietės plotą, aptinkami net šiukšlynuose (kiaukutynuose). Taip greičiausiai buvo elgiamasi su nukautų priešų kūnais. Nuo mezolito epochos pradeda plisti paprotys mirusiuosius laidoti pastoviuose kapinynuose, o kartu ir vienalaikiuose grupiniuose kapuose. Tokie kapai, jeigu palaidoti ne vien vaikai, moterys ar

⁸ Powell J. F., Rose J. C. Report on the Osteological Assessment of the „Kennewick Man” Skeleton (CENWW.97.Kennewick). 2003. http://www.cr.nps.gov/aad/kennewick/powell_rose.htm.

moteris su vaiku, labiau sietini su kariniais susidūrimais. Nors, kita vertus, ankstyvosiose visuomenėse užpuolimo atveju buvo žudomi ne vien tik vyrai, bet ir moterys, vaikai. Pastarieji dėl silpnescnio kūno sudėjimo net galėjo būti pa-trauklesni priešininkai kovos metu. Tad ir nukentėti galė-davo dažniau. Panašiai elgtasi ir vėlesniais (mongolų-toto-rių, Vokiečių ordino) laikais, kai buvo išžudomi ištisi kai-mai, papilės ar stambesnės gyvenvietės, ką ne kartą yra už-fiksavę ankstyvieji rašytiniai šaltiniai.

Kad priešišku susidūrimu padažnėjo, patvirtina tiek kovinių, tiek ginantis patirtų traumų pėdsakai skeletuose bei į juos įsmigę ginklai. Tokių karinių susidūrimų pėdsakų daž-nai randama Europoje – nuo Prancūzijos ir Danijos vakaruose iki Ukrainos rytuose. Dažnai jų aptinkama ir Ertebiolės kultūros kapuose. Pavyzdžiui, *Strøby Egede* kapinyne (Dani-ja), grupiniame 8 asmenų kape, rasti palaikai su smurtinės mirties pėdsakais⁹. Keleto nušautų žmonių kapai rasti *Ved-baeko* kapinyne (Danija). Trijų asmenų (vyro, moters, vaiko) vienalaikiame grupiniame kape Nr. 19 palaidoto vyro skele-te, tarp antro ir trečio kaklo slankstelio, rastas įstrigęs kauli-nis antgalis, o kape Nr. 7 – į ilgąjį vamzdinį kaulą įsmigęs trapecinis antgalis¹⁰. Kitame *Skateholmo* I kapinyne (Švedija), kape Nr. 13, taip pat aptikti suaugusio vyro palaikai su į du-benkaulį įsmigusiu trapeciniu antgaliu¹¹.

Šalia po vandeniui atsidūrusios *Møllegabeto* gyvenvie-tės (Danija) surasti žmogaus palaikai luote. 25 m. amžiaus vyro kaukolėje matyti 4 cm ilgio tikriausiai kirvio smūgio pėdsakai (gydyti), luote rastas strėlės, greičiausiai šautos į ši žmogų, trapecinis antgalis¹².

⁹ *Brinch-Petersen*. *Strøby Egede* // *Archäologisches Korrespondenzblatt*. T. 18. 1988. P. 121–125.

¹⁰ *Bennicke P.* *Palaeopathology of Danish Skeletons*. København, 1985, Akademisk Forlag.

¹¹ *Mithen J. S.* *The Mesolithic Age* // *The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*. Oxford, New York, 1994. P. 121–123.

¹² *Grøn O., Skaarup J.* *Møllegabet II – a Submerged Mesolithic Site and a „Boat Burial“ from Ærø* // *Journal of Danish Archaeology*. T. 10. Odense, 1991. P. 38–50.

Įdomūs rezultatai gauti atlikus Danijos mezolitinių kapų osteologinius tyrimus. Nustatyta, kad daugumoje kaukolių yra ryškūs smurtinių traumų pėdsakai (pakitusios proporcijos, įdubimai), palikti smūgiuojant kuoka-vėzdu. Be to, tokių traumų pėdsakų randama gerokai daugiau tiriant mezolito nei vėlesnių epochų mirusiųjų palaikus¹³.

Buvus karinių konfliktų tikriausiai akivaizdžiai liudija Pietryčių Ispanijoje aptikti mezolito pabaiga–neolito pradžia datuojami uolų raižiniai, kuriuose pavaizduoti dviejų lankininkų grupių kariniai susidūrimai. Pavyzdžiui, *Cueva del Roure* vietovėje 4 lankininkai kovoja su 3 lankininkais, *Les Dogueso* vietovėje – 11 lankininkų su 9, o *El Molino de las Fuentes* vietovėje – 15 lankininkų su 20¹⁴.

Panašių liudijimų randame ir Lietuvoje. Paminėtinas Duonkalnio kapinynas, kur tiriant palaikus dažnai aptinkama traumų pėdsakų. Kape Nr. 4 palaidotas 50–55 m. vyras, kurio kaukolėje pastebimos skalpavimo žymės, riešas taip pat pažeistas, matyti sugijusios traumos pėdsakai, galima aptikti ir peties sąnario patologijos pėdsakų¹⁵. Kapas – apie 8 000 m. senumo. Traumos, padarytos buku daiktu, žymės matyti ir kape Nr. 3 palaidotos 25–30 m. moters kaukolėje¹⁶.

Apibendrinant galima pasakyti, kad mezolito epochos osteologinė medžiaga aiškiai liudija, jog karinių susidūrimų skaičiaus Šiaurės Europoje, o kartu (tikėtina) ir Lietuvoje, di-

¹³ Bennicke P. Palaeopathology of Danish Skeletons. København, 1985, Akademisk Forlag. P. 98–101

¹⁴ Mithen J. S. The Mesolithic Age // The Oxford Illustrated Prehistory of Europe. Oxford, New York, 1994. P. 131–134; Thorpe N. Origins of War: Mesolithic conflict in Europe // British Archaeology. 2000 april No. 52.

¹⁵ Jankauskas R. Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telšių raj.). Paleopatologiniai duomenys // Lietuvos archeologija. T. 4. Vilnius, 1985. P. 58–61; Jankauskas R. Lietuvos gyventojų antropologija: nuo seniausių laikų iki XIII a. // Istorija. T. XLIX–L. Vilnius, 2001. P. 38–45; Jankauskas R. Traumatic lesions in human osteological remains from Neolithic Lithuania // Archaeologia Baltica. T. 1. Vilnius, 1995, P. 12–19.

¹⁶ Jankauskas R. Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telšių raj.). Paleopatologiniai duomenys // Lietuvos archeologija. T. 4. Vilnius, 1985. P. 58–61; Jankauskas R. Traumatic lesions in human osteological remains from Neolithic Lithuania // Archaeologia Baltica. T. 1. Vilnius, 1995, P. 12–19.

dėjimas greičiausiai yra susijęs su bendruomenių tarpusavio kovomis, vykusiomis stengiantis užimti ir išlaikyti turtingas gamtinių išteklių vietas.

Neolitas (prieš 7 800–4 100/4 000 m.)

Neolito epochos išskirtinis požymis – žymūs kultūrinių-etninių grupių teritorijų pokyčiai. Taip ankstyvojo neolito pabaigoje–viduriniajame neolite Narvos kultūros atstovų apgyventą šiaurinę ir rytinę dalį užima finougrų gentys, priskiriamos šukinės-duobelinės keramikos kultūrai. Viduriniajame neolite Lietuvą tikriausiai pasiekia ir piltuvėlinių taurių bei rutulinių amforų kultūrų žmonės, o vėlyvajame neolite – virvelinės keramikos ir laivinių kovos kirvių kultūra. Vidurio ir Šiaurės Europoje tokio kultūrinio persigrupavimo pėdsakų randama gerokai daugiau. Sprendžiant iš vėlesnių laikų analogijų, toks kultūrinis-etnis persigrupavimas negalėjo vykti taikiai. Padažnėjusių karinių susidūrimų atvejus liudija antropologinė medžiaga, randami ginklai, gyvenviečių padėtis ir išplanavimas, pakitusi ideologija.

Bene akivaizdžiausiai buvusius karinius susidūrimus liudija *Talheimo* vietovėje (Vokietija) esanti masinė kapavietė, kurioje rasti 34 skeletai. Tai 16 vaikų ir paauglių (kūdikių nerasta), 18 suaugusiųjų, tarp jų 9 vyrų ir 7 moterų, kūnai (dauguma jų – su smurtinių traumų pėdsakais. Pavyzdžiui, daugiau nei pusėje kaukolių matyti aiškūs smūginių sužeidimų pėdsakai. Vienose iš jų – keletas centimetrų ilgio ir 2–3 cm pločio ovalios skylės, kitose – buku daiktu palikti keliolikos centimetrų dydžio įdubimai ir deformacijos. Dar 2 kaukolėse yra įstrigusiu titnaginių strėlių antgalių žymių. Visi šie sužeidimai buvo mirtini. Kad tai to paties karinio konflikto aukos, liudija ir chaotiška kūnų padėtis – skeletai sumesti vienas ant kito, nerasta įkapių. Ši kapavietė priskiriama linijinės-juostinės keramikos kultūrai ir datuojama maždaug 5 000 m. pr. Kr. Skylės kaukolėse padarytos šiai kultūrai būdingais šlifuotais

titnaginiais kirviais. Akivaizdu, kad įvyko konfliktas tarp tos pačios kultūros žmonių grupių¹⁷.

Tokių vienalaikių grupinių kapų daug aptikta ir mūsų kaimynystėje – Latvijoje, viename didžiausių Europoje Zvejniekų kapinyne. Dalis jų – neabejotini karinių konfliktų įrodymai. Pavyzdžiui, vienalaikiame grupiniame kape Nr. 178-182 rasti 5 asmenų skeletai (4 vyrų ir 1 moters), vieno vyro dubenkaulyje aiškiai matyti aštriu daiktu padaryti įkirtimai bei kiaurymės, o stuburo slankstelyje yra įstrigęs titnaginis lapo formos antgalius. Dar vieno palaidoto asmens yra pažeista kaukolė. Traumų pėdsakai matyti ir kitų asmenų skeletuose¹⁸. Šie palaikai yra apie 7 000 m. senumo¹⁹. Pasak V. Derumso, visi šie sunkūs sužeidimai – mirtini²⁰. Smurtine mirtimi, matyt, mirę ir grupiniuose kapuose Nr. 220-225 (2 vyrai, 3 paaugliai, 1 vaikas) bei Nr. 274-278 (3 vyrai, 2 paaugliai) palaidoti asmenys, nes keletas jų krūtinės srityje aptikti strėlių antgaliai²¹. Paprastai tokio tipo įkapės taip nėra dedamos. Pirmasis iš jų yra maždaug 6 000 m. senumo. Smurtine mirtimi mirę asmenys tikriausiai yra palaidoti ir dar keliuose kapuose (Nr. 101-102, 206-209, 242-245, 258-261, 279-280, 282-284)²².

Vienas iš tokių atvejų yra Lietuvoje, Kretuono 1B gyvenvietėje (Švenčionių r.), aptiktas grupinis vienalaikis 5 asmenų kapas (Nr. 2-6)²³. Kad ten palaidoti vienu metu žuvę asmenys, liudija kūnų padėtis (jie glaudžiai ir kompaktiškai suguldyti) bei mirusiojo Nr. 2 krūtinės srityje rastas lancetinis

¹⁷ *Bogucki P.* The Talheim Neolithic Mass Burial // Tombs, Graves and Mummies / ed. Gahn G. P. London, 1996. P. 48–49.

¹⁸ *Zagorskis F.* Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Riga, 1987.

¹⁹ *Zagorska I.* The Art from Zvejnieki Burial ground, Latvia // Prehistoric Art in the Baltic Region / Vilniaus dailės akademijos darbai. T. 20. Vilnius, 2000. P. 91, Tab. 1.

²⁰ *Derums V.* Tautas veselība un dziedniecība senajā Baltijā. Rīga, 1978. P. 42–43.

²¹ *Zagorskis F.* Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Riga, 1987.

²² Šiuo metu atliekama pakartotinė kapinyne atkastų kapų antropologinė analizė gali smarkiai pakoreguoti duomenis apie mirusiųjų lytinę priklausomybę.

²³ Kiek atokiau šiaurės vakarų kryptimi aptiktas kapas Nr. 1 tikriausiai šiam kompleksui nepriklauso. Tai patvirtina ir C14 datos. Jis apie 200–300 m. vėlyvesnis.

strėlės antgalis²⁴. Tai 4 vyrų ir vaiko kapas. Be to, kape Nr. 3 palaidoto 50–55 m. amžiaus vyro kaukolės viršugalvyje matomi 8 įvairios formos ir dydžio defektai, kurie interpretuoti ni kaip buku daiktu (ginklu) padarytų sugijusių sužalojimų pėdsakai²⁵. Sprendžiant iš antropologinės medžiagos analizės (mirusiesiems būdingi švelnūs mongolidų bruožai), čia greičiausiai buvo palaidoti ne per seniausiai atklydę į šias teritorijas finougrų kilties šukinės-duobelinės keramikos kultūros atstovai, karinio susidūrimo metu nukauti vietos Narvos kultūros žmonių. Kapavietė yra apie 6 400 m. senumo.

Panašių smurtinių žymių ir traumų pėdsakų, liudijančių buvus karinių susidūrimų, nustatyta ir tiriant Duonkalnio kapinyno neolitiniuose kapuose rastus palaikus. Pavyzdžiui, kape Nr. 6 rasti 35–40 m. moters palaikai su sugijusiu alkūnkaulio lūžiu. Tai tipiška ginantis patirta trauma. Kape Nr. 7 rasti vyresnio nei 55 m. vyro su sugijusio raktikaulio lūžio pėdsakais palaikai²⁶.

Viduriniame ir vėlyvajame neolite pradeda keistis ir pačios gyvenvietės. Seklių ežerų pakrantėse daugiau atsiranda polinių gyvenviečių. Dažniausiai manoma, kad tai susiję su tuomete jų ūkine veikla (žvejyba)²⁷. Tačiau iš dalies tai galėjo būti nulemta ir siekio apsisaugoti nuo neprašytų svečių. Tokios gyvenvietės sunkiau pastebimos ir prieinamos, jas lengviau ginti. Panašių, neabejotinai gynybos tikslais įreng-

²⁴ *Girininkas A.* Kretuono 1-os gyvenvietės vidurinio neolito kapai (Švenčionių raj., Reškutėnų apyl., Reškutėnų k.). Archeologiniai tyrimai // Lietuvos archeologija. T. 4. Vilnius, 1985. P. 5–9.

²⁵ *Jankauskas R.* Traumatic lesions in human osteological remains from Neolithic Lithuania // *Archaeologia Baltica*. T. 1. Vilnius, 1995, P. 12–19; *Jankauskas R.* Kretuono 1-os gyvenvietės vidurinio neolito kapai (Švenčionių raj., Reškutėnų apyl., Reškutėnų k.). Paleopatologiniai duomenys // Lietuvos archeologija. T. 4. Vilnius, 1985. P. 13.

²⁶ *Jankauskas R.* Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telšių raj.). Paleopatologiniai duomenys // Lietuvos archeologija. T. 4. Vilnius, 1985. P. 58–61; *Jankauskas R.* Traumatic lesions in human osteological remains from Neolithic Lithuania // *Archaeologia Baltica*. T. 1. Vilnius, 1995, P. 12–19. Neatmestina tikimybė, kad visi (ar bemaž visi) šio kapinyno kapai datuoti mezolito laikotarpiu pabaiga.

²⁷ *Girininkas A.* Rytų Pabaltijo neolito–senojo žalvario amžiaus ūkinio ir visuomeninio gyvenimo modelis // Lietuvos istorijos metraštis. 1999 metai. Vilnius, 2000. P. 19.

tų, bet jau geležies amžiaus gyvenviečių daug rasta visame pietiniame Baltijos regione.

Vėlyvajame neolite atsiranda ir pirmosios įtvirtintos gyvenvietės. Kol kas Lietuvoje tokios gyvenvietės rastos dvi – Šventojoje ir prie Kretuono ežero. Šventosios 1A gyvenvietėje tyrimų metu pavyko aptikti maždaug 150 m ilgio aptvarą. Jis ežero pakrantę juosė lenkta linija. Aptvaro pagrindą sudarė dvi dažniausiai po porą sukaltų statmenų kuolų eilės. Kuolai sukalti giliai į gruntą 20–100 cm tarpais. Vieną eilę nuo kitos skyrė apie 0,5 m tarpas, kuris buvo užpildytas išilgai suguldytomis kartimis, samanomis, pušų žieve, o apačia – neretai ir akmenimis. Pietinėje pusėje, netoli ežero kranto, būta vartų, kuriuos žymėjo du stambūs šakoti kuolai. Už jų būta šiukšlyno²⁸.

Kitas aptvaras rastas tyrinėjant Žemaitiškės 1-ąją gyvenvietę (Švenčionių r.). Jis sudėtingesnės konstrukcijos. Gyvenvietę šiaurės rytuose jis juosė puslankiu trimis lygiagrečiomis eilėmis, tarp kurių buvo 4–7 m tarpai. Aptvarai įrengti iš įkaltų į žemę stulpų ir išpinti. Už antro ir trečio aptvaro buvo iškasti platūs ir gilūs grioviai. Kol kas šioje gyvenvietėje aptvaras atkastas tik nedideliame plotelyje, tad tikslus jo planas nežinomas. Pasak tyrimų autoriaus, sienoje buvo aptikta išmigusių trikampių antgalių²⁹. Šiuo atveju čia galėjo gintis vietiniai Narvos kultūros žmonės tiek nuo kitų kaimyninių bendruomenių, tiek nuo svetimos virvelinės keramikos kultūros žmonių.

Aptvarai Šiaurės ir Vidurio Europoje atsirado dar ankstyvajame neolite kartu su linijinės-juostinės keramikos kultūra. Vėliau tokie aptvarai tveriami ir kitų kultūrų (Lengjelio, piltuvėlinių taurių) gyvenvietėse. Šių kultūrų žmonės jau vertėsi gyvulininkyste ir žemdirbyste. Pačiose gyvenvietėse aptinkama daug pastatų. Aptvarai čia gali tiek juosti pačią gyvenvietę, tiek būti gyvenvietės pakraštyje. Jų kon-

²⁸ Rimantienė R. Akmens amžius Lietuvoje. Vilnius, 1996. P. 268–269.

²⁹ Girininkas A. Kretuonas. Vidurinis ir vėlyvasis neolitas // Lietuvos archeologija. T. 7. Vilnius, 1990. P. 20, 90–91.

strukcija įvairi (tvoros, grioviai). Šių aptvarų paskirtis aiškina įvairiai: atseit jie žymėjo kaimo teritoriją, tai esančios kulto ar gyvulių laikymo vietos ir t. t. Tačiau visa tai galima aiškinti ir kariniu aspektu: taip buvo apsaugomas pats kaimas ir (ar) gyvulių banda nuo netikėtų išpuolių. Į kai kurių archeologų teiginius, kad tai negali būti įtvirtinimai (nes jie esą per menki ir jų grioviai dažnai būna užpilti šiukšlėmis), galima atsakyti taip: šios tvoros dažnai stipresnės nei randamos lietuviškuose ankstyvuosiuose piliakalniuose, nors dėl jų gynybinės paskirties šiuo metu lyg niekas ir neabejoja. O grioviai prisipildo natūraliai, šalinant šiukšles iš gyvenvietės teritorijos. Panašiai elgtasi ir piliakalniuose, kur šiukšlės nuo kalno buvo pilamos žemyn, nors tai ir mažino kalno aukštį. Paprastai čia aptinkamas pakankamai storas kultūrinis sluoksnis. Be to, neolitinių aptvarų grioviuose dažnai aptinkama ir pavienių žmonių skeletų kaulų. Tai irgi galima paaiškinti: jie rodo, kad būta karinių susidūrimų. Padrikai išmėtytų žmonių kaulų dažnai aptinkama piliakalnių aikštelėse. Be to, reljefo formas neigiamai veikia erozija, žmogaus ūkinė veikla.

Menki ankstyvieji gyvenviečių įtvirtinimai tikriausiai rodo, kad to meto nedidelės karinės grupelės dar nebuvo pasirengusios šiuos įtvirtinimus pulti: trūko žmonių ir materialinių išteklių, kad būtų galima pulti ir ilgiau išlaikyti juos apsuptus, neturėta technikos įtvirtinimams griauti.

Čia tikėtų šiek tiek nukrypti į žymiai vėlesnius laikus. Kad baltų gentims ilgą laiką nelabai sekėsi užimti įtvirtinimus ir pilis, rodo ir ankstyvųjų viduramžių rašytiniai šaltiniai. Dažniausiai užtekdavo gyvenamąsias teritorijas nusiaubti.

Bet grįžkime prie temos. To meto kariniai išpuoliai tikriausiai buvo pagrįsti trumpalaikiais ir greitais įsiveržimais į kitų bendruomenių nesaugomas teritorijas. Pagrindinis grobis – maisto atsargos, naminiai gyvuliai, reti ir prestižiniai ginklai bei darbo įrankiai. Kad ši prielaida yra teisinga, patvirtina ir tai, jog tyrinėjant ankstyviausius gyven-

viečių įtvirtinimus (ar aptvarus) paprastai neaptinkama jokių žymesnių gaisrų pėdsakų, kuriuos būtų galima sieti su užpuolimais, nes priešingu atveju sudegtų ir visas numatomas grobis.

Neolito pabaiga–bronzos amžiaus pradžia datuojamų titnaginių ir akmeninių dirbinių pavyksta rasti ir Šiaurės Rytų Lietuvoje, ankstyvųjų piliakalnių apatiniuose kultūrinio sluoksnio horizontuose. Ir tai daugiausia su karyba susiję daiktai – trikampiai strėlių antgaliai, kovos ir universalūs akmeniniai kirviai su skylė kotui (Nevieriškės, Sokiškės). Galbūt tai nedidelės įtvirtintos gyvenvietės liekanos ar apžvalgos vieta, skirta gretimo kaimo ar didesnio teritorinio vieneto apsaugai užtikrinti. Kol kas tinkamesnio paaiškinimo nėra. Bet tikriausiai šio periodo pabaigoje teks gilintis į bronzos amžiaus viduryje staiga atsiradusių piliakalnių genezę, nes jie negalėjo atsirasti iš niekur. Matyt, tai vėlyvajame neolite atsiradusių įtvirtintų gyvenviečių tolesnės raidos rezultatas. Tokią mintį patvirtina ir bronzos amžiaus pradžios osteologinė medžiaga – žmonių kaukolių skliautai, deformuoti mirtinų impresinių lūžių (Kretuonas 1C, Turlojiškė)³⁰. Tai jau akivaizdūs suaktyvėjusių karinių konfliktų padariniai.

Neolito epochoje smarkiai kinta ir patys medžioklės įnagai-ginklai. Itin pagausėja kirvio tipo dirbinių, ypač tai pasakytina apie Lenkijoje (ir kitose šalyse), titnago gavybos vietose, masiškai gamintus įtveriamuosius šlifuosius kirvius, kurie eksportuoti iki 300–400 km spinduliu. Neabejotina, dalis jų buvo naudojami kaip ginklai (panašaus tipo buvo naudoti Talheime). Nedaug tokių dirbinių rasta ir Lietuvoje. Negana to, vėlyvajame neolite pasirodo ir pirmieji

³⁰ *Jankauskas R.* Traumatic lesions in human osteological remains from Neolithic Lithuania / *Archaeologia Baltica*. T. 1. Vilnius, 1995, P. 12–14; *Jankauskas R.* Lietuvos gyventojų antropologija: nuo seniausių laikų iki XIII a. // *Istorija. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. T. XLIX–L. Vilnius, 2001. P. 39–40; *Jankauskas R., Urbanavičius U.* Preliminarūs 2000 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, 2002. P. 246.

tikrieji kovos kirviai, į mūsų kraštus greičiausiai patekė kartu su virvelinės keramikos kultūros žmonėmis. Tai iš tvirtų akmens rūšių pagaminti specifinės formos (smarkiai profiliuoti), visu šlifuotu paviršiumi ir su skylė kotui dirbiniai, dažnai gaminti pagal bronzinių kirvių analogus (turi specialiai suformuotas imitacines liejimo siūles), dėl savo formos vadinami laiviniai kovos kirviais (4 pav.: 3–6). Prie ginklų tikriausiai priskirtini ir dviašmeniai kirviai tiek smailėjančiais, tiek bukais ašmenimis (4 pav.: 1–2). Jų šoninės plokštumos dažnai nusklembtos (facetuotos). Šie dviejų tipų kirviai – tai ne darbui skirti įnagiai. Daugėja ir titnaginių durklų, kurių visas paviršius plokščiai retušuojamas (pav. 3: 12). Iki tol labiau naudoti kauliniai-raginiai durklai (3 pav.: 25–26), kartais su įstatytais titnago ašmenimis. Keičiasi ir šaunamieji bei svaidomieji įnagiai. Palaipsniui išnyksta kauliniai antgaliai (3 pav.: 13–24), o jų vietą užima titnaginiai. Periodo pabaigoje jau vyrauja plokščiai retušuotu paviršiumi 2–5 cm dydžio įvairių tipų trikampiai, rombo, lapo formos dirbiniai, naudoti kaip strėlių antgaliai (3 pav.: 7–10). Tokie pat, tik 3–4 kartus didesni, dirbiniai naudojami ir iečių smaigaliams gaminti (3 pav.: 11). Pasirodo ir pirmosios buožės, matyt, pakeitusios įvairias medines kuokas ar vėzdus. Visi šie dirbiniai nebūtinai turėjo būti naudojami kaip ginklai. Jie galėjo būti ir valdžios – asmens ar grupės – jėgos ir įtakos simbolis.

Sparčiai tobulėjant ginkluotei kinta ir pati ideologija. Atsiradus ir plėtojantis gamybiniam ūkiui (žemdirbystei, gyvulininkystei), itin svarbus to meto visuomenėje tapo vyro, gynėjo – kario, vaidmuo. Daugelyje vėlyvojo neolito – bronzos amžiaus pradžios vyrų kapų aptinkama jau nebe medžioklės įnagių, bet tikrų ginklų – laivinių kovos kirvių, trikampių antgalių, peilių-durklų. Įsigali protėvių kultas: pradedami garbinti mirę žymūs giminės, bendruomenės vyrai, matyt, kadaise to nusipelnę gindami savąjį ar puldami svetimą turtą. Jo atspindžius aiškiai matome gau-

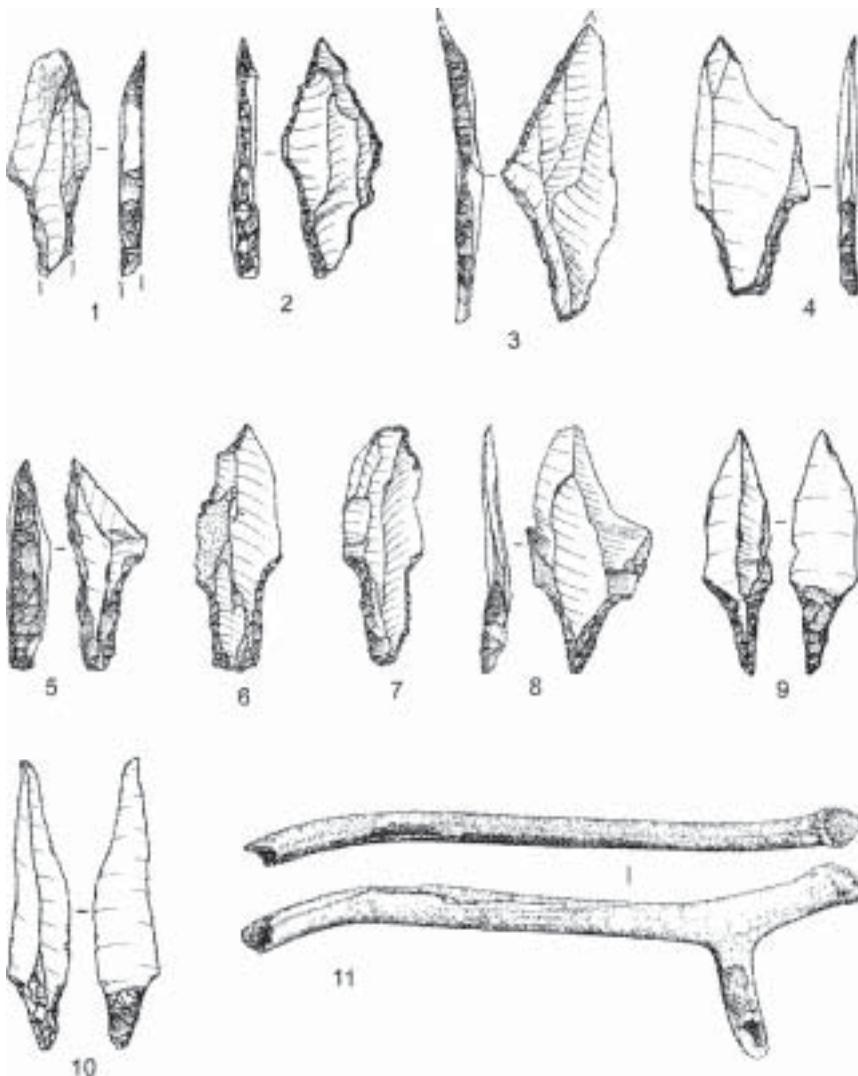
siau randamose žmonių ar tik jų veidų skulptūrėlėse, kurios dažnai dedamos ir į kapus³¹. Neolito antrojoje pusėje Lietuvoje jau aptinkama ir naminio arklio pavienių kaulų³². Tai rodo, kad arkliai galėjo būti naudojami kaip transporto priemonė tolimiems karo žygiams.

Taigi visi čia pateikti faktai ir jų interpretacijos akivaizdžiai liudija, kad kariniai susidūrimai, konfliktai atsirado dar žmonijos priešaušryje, galbūt net kartu su pačiu žmogumi. Pastebimas akivaizdus jų skaičiaus per visą akmens amžiaus laikotarpį didėjimas. Taigi kai kurių tyrinėtojų pamėgti samprotavimai apie taikią Senąją Europą³³, matyt, nėra visiškai teisingi.

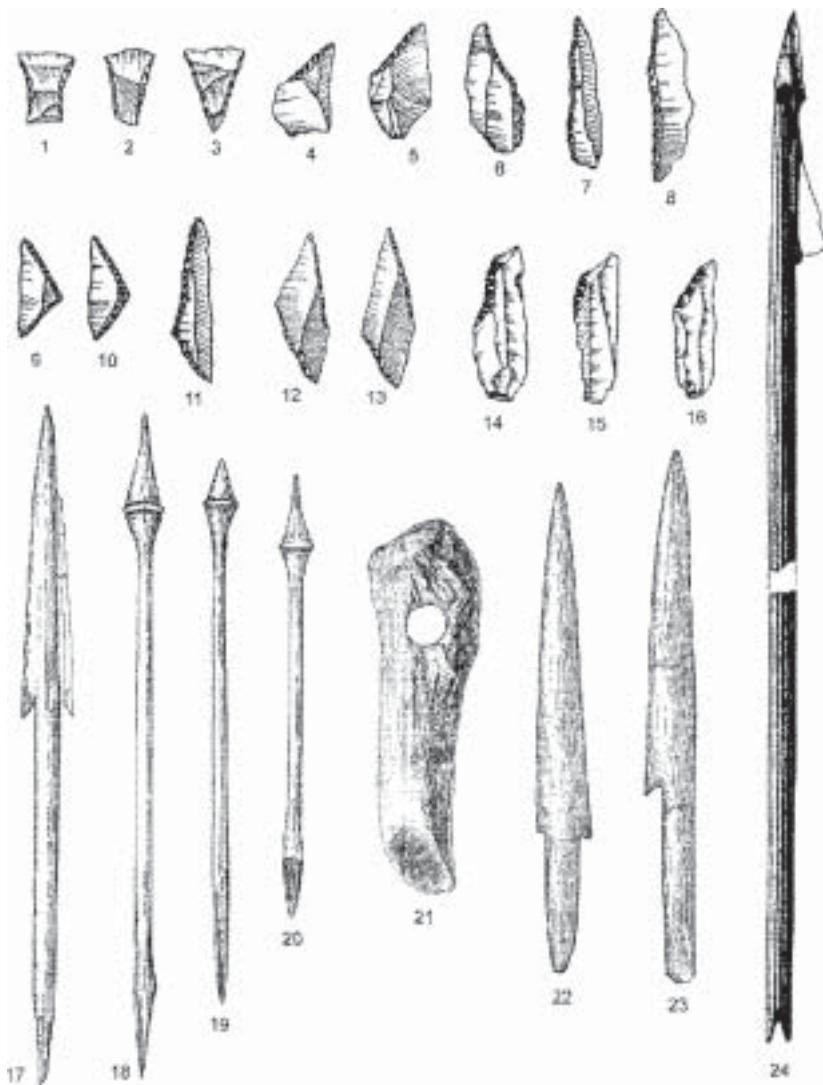
³¹ *Butrimas A.* Human Figurines in Eastern-Baltic Prehistoric Art // Prehistoric Art in the Baltic region / Vilniaus dailės akademijos darbai. T. 20. Vilnius, 2000. P. 7–29.

³² *Daugnora L., Gūrininkas A.* Osteoarcheologija Lietuvoje. Vidurinis ir vėlyvasis holocenas. Vilnius, 1996.

³³ *Gimbutas M.* The Goddesses and Gods of Old Europe. Berkeley, 1982; *Gimbutas M.* The Language of the Goddesses. San Francisco, 1989; *Gimbutas M.* The Civilization of the Goddesses. San Francisco, 1991; *Gimbutienė M.* Senoji Europa. Vilnius, 1996. P. 10–11, 151–253.

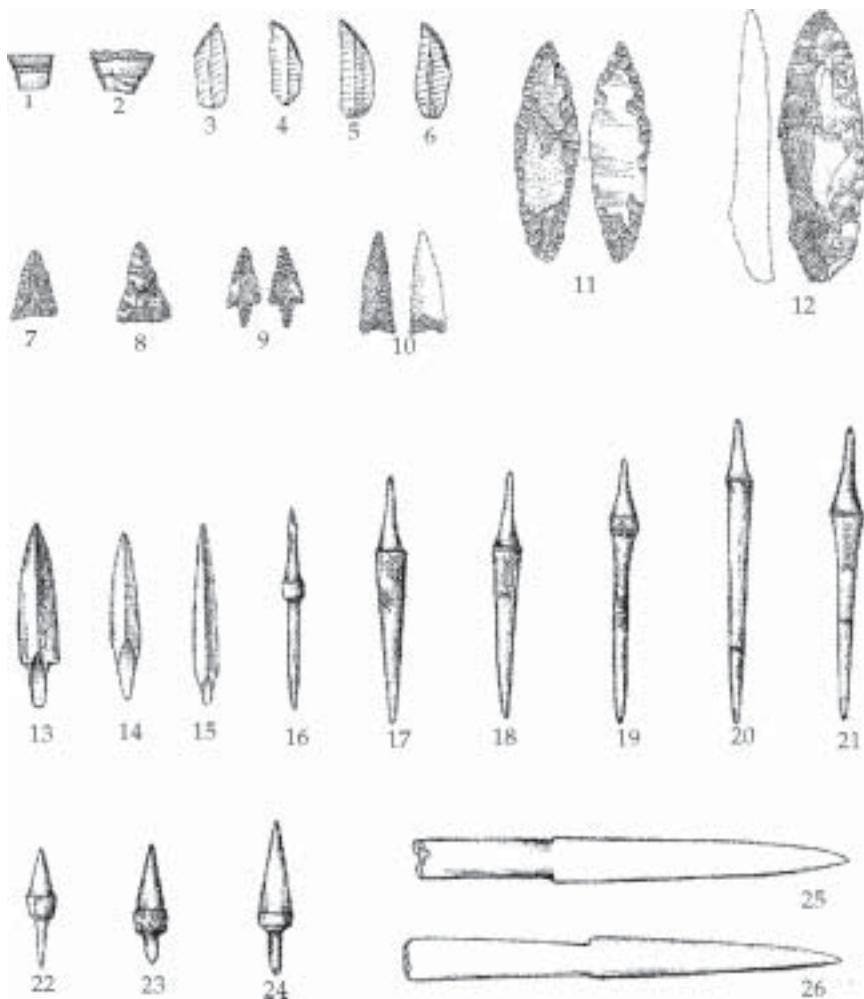

1 pav. Vėlyvojo paleolito medžioklės įnagai-ginklai: įvairių tipų titnaginiai įkotiniai antgaliai, priskirtini Hamburgo (1–3), Bromės (4–7), Arensburgo (8), Svidrų (9–10) kultūroms, ir iš šiaurės elnio rago pagamintas Liungbiu tipo kaplys/kirvis (11)

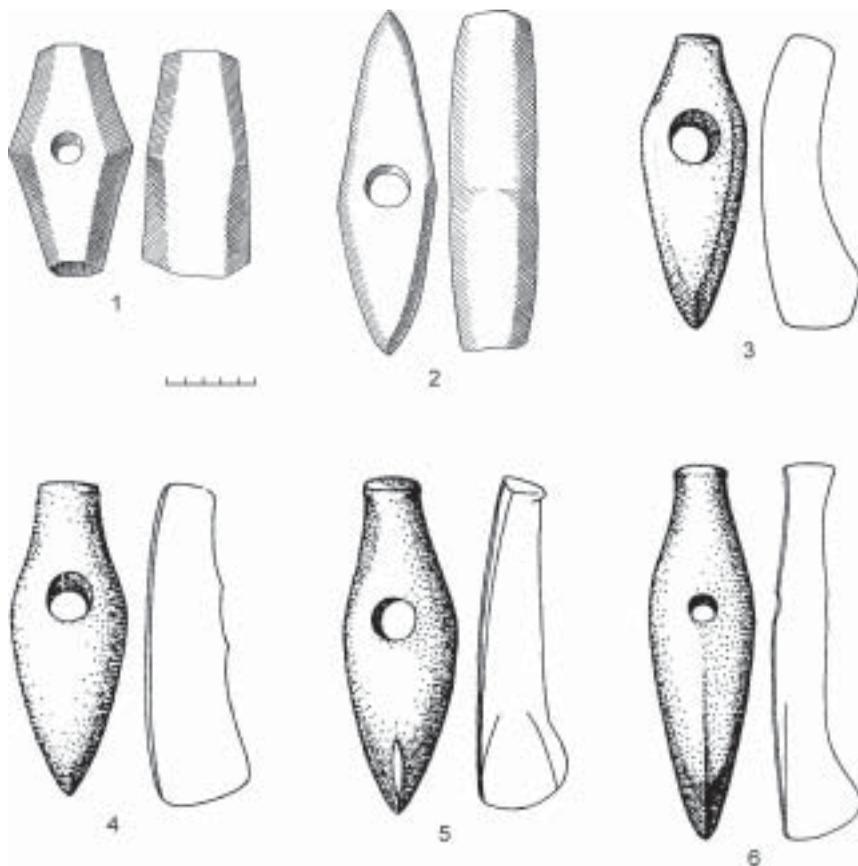

2 pav. Mezolito epochos medžioklės įnagai-ginklai.

Įvairių tipų mikrolitiniai antgaliai-ašmenėliai: trapecijos (1–3) įstrižai retušuotu galu (4–6), statmenai retušuota nugarėle (7–8), lygiašoniai trikampiai (9–10), nelygiašonis trikampis (11), rombiniai skersinukai (12–13), lancetai (14–16). Kaulo-rago dirbiniai: užbarzdinis antgalis su vienoje kraštinėje įstatytais ašmenėliais (17), kūginiai antgaliai (18–20), kirvis (21), užbarzdiniai antgaliai (22–23), strėlė su įstatytu titnaginiu antgaliu ir ašmenėliais (24)

3 pav. Neolito epochos medžioklės įnagai-ginklai. Titnago dirbiniai: trapecijos (1–2), lancetai (3–6), nuoskaliniai įvairių tipų trikampiai antgaliai (7–10), ietigalis (11), durklas (12). Kaulo-rago dirbiniai: plokštieji antgaliai (13–15), kūginiai antgaliai (16–24), durklai (25–26)

4 pav. Vėlyvojo neolito–bronzos amžiaus pradžios ginklai: dviašmeniai kirviai (1–2) ir įvairių tipų laiviniai kovos kirviai (3–6)

Išvados

Seniausių karinių susidūrimų pėdsakų pasaulyje galima aptikti dar iš paleolito laikų. Beveik visada tai pavieniai asmenų ar nedidelių žmonių grupių susidūrimų atvejai. Įtikinamesnės jų priežastys – bandymas pasisavinti grobį – maisto atsargas, užgrobti patogią gyventi teritoriją ar siekis ją išsaugoti. Lietuvoje jokių galimų šio laikotarpio karinių susidūrimų pėdsakų kol kas neaptikta.

Nuo mezolito laikotarpio pastebimas laipsniškas karinių susidūrimų skaičiaus augimas. Matyt, tai lėmė spartus gyventojų skaičiaus bei bendruomenių didėjimas, siekimas valdyti turtingas maisto išteklių, kurių kiekis gamtoje yra ribotas, vietas. Pagrindiniai tokių susidūrimų liudytojai – pavieniai ir grupiniai kapai, kuriuose randama žmonių palaikų su smurtinių traumų, sužeidimų pėdsakais, įstrigusiais ginklais.

Viduriniame ir vėlyvajame neolite smarkiai išauga smurtine mirtimi mirusių asmenų kapų skaičius. Tai tikriausiai sietina su žymiais kultūriniais-etniniais pokyčiais Pietryčių Baltijos regione. Plėtojantis gamybiniam ūkiui bei pradėjus naudoti metalą, daugiau atsirado ir bendruomenės turto, kuri jau reikėjo nuolat saugoti tiek nuo svetimųjų, tiek nuo nepageidaujamų gamtinių veiksnių. Tikėtina, kad dėl to atsirado ir pirmosios įtvirtintos gyvenvietės (Šventoji 1A, Žemaitiškė 1). Be to, šiuo laikotarpiu atsiranda ir pirmieji tikrieji ginklai (strėlių ir iečių antgaliai, kovos kirviai, durklai) – prestižo ir valdžios simboliai, išryškėja vyro vaidmuo visuomenėje, išigali protėvių kultas. Visa tai lėmė tolesnį spartų karinių konfliktų skaičiaus Lietuvoje augimą bronzos amžiuje.

Įteikta 2003-06-13

Résumé

L'art militaire dans l'âge de la pierre en Lituanie

Dr. Egidijus Šatavičius, l'université de Vilnius

Cet article cherche la réponse de la question – est-ce qu'il y avait des collisions et des conflits militaires à l'âge de la pierre; on essaye de trouver leurs traces dans le matériel archéologique lituanien, trouver leur raisons et leurs résultats.

Les traces les plus vieux des conflits militaires viennent du pal éolithé. Presque toujours ce sont les cas des conflits entre deux personnes ou entre de petits groupes de gens. Les raisons peuvent être l'appropriation de la proie – des réserves alimentaires, l'occupation du territoire et son défense. Il n'y a pas de traces des conflits militaires de cette période en Lituanie.

Depuis le mésolithique le nombre des conflits militaires augmente. C'était le résultat de l'augmentation du nombre des habitants et des communautés, du besoin d'avoir des territoires riches en ressources alimentaires. Les témoins de ces conflits – les tombes ou les fosses communes avec les traces des traumatismes et les armes. Un tombe de ce type est trouvé dans le cimetière de Duonkalnis.

Le nombre des tombes des personnes tuées augmente très vite à l'époque du néolithique du milieu et tardif (les cimetières de Duonkalnis et Kretuonas). La cause est les changements culturels – ethniques dans la région Baltique de Sud-Est. Le développement de l'économie de production et l'apparition du métal ont incité l'augmentation du bien de communautés et il fallait le protéger contre les étrangers. Peut être que c'est la raison de l'apparition des cités fortifiées (Šventoji 1A, Žemaitiškė 1). D'ailleurs, pendant cette période de premiers armes apparaissent (les bouts des flèches et des lances, les haches de guerre, les poignards) – les symboles du prestige et du pouvoir, le rôle d'homme dans la société augmente, le culte des ancêtres s'établit. Tout cela était la

cause de l'augmentation du nombre des conflits militaires à l'âge de bronze en Lituanie.

Summary

Stone age warfare in Lithuania

Egidijus Šatavičius, Vilnius University

There were almost no written records about prehistoric (Stone Age) wars and warfare. The traditional point of view in Lithuanian historiography states that Baltic tribes were surprisingly peaceful. Well-known researchers of the Baltic prehistory (M. Gimbutas, R. Rimantienė and others) tend to confirm this characterization. On the other hand, it is difficult to believe that the coexistence of different palaeolithic-neolithic societies and unification of the Balts were peaceful.

In this article author more carefully will try to answer a question were there warfare conflicts in Stone Age Lithuania, and will attempt to look for their traces in our archaeological material, as well as define their causes of origin and effects. In Europe the oldest traces of warfare conflicts are detected from the palaeolithic times. Nearly always it is solitary instances of military conflicts between individual persons or small groups of people. Their more likely causes could be misappropriation of reserve ration of food, capture of more comfortable places for living or aspiration to preserve them. Till now any real traces of military conflicts from the palaeolithic have been found in Lithuania.

From the mesolithic time a gradual increase of warfare conflicts are noticed. Most likely, that was determined of increase of population, aspirations to rule over territories with rich natural and food resources, which amount in the nature (region) are limited. The main witnesses of such conflicts are individual and collective-mass graves with traces of violent

injuries and wounds as well as embedded points in the human skeletons. Such remains are widespread in Europe, from Atlantic France and Denmark in the West to the Ukraine in the East. One such grave with violent injuries have been found in Duonkalnis gravefield.

In the middle and late neolithic the amount of graves with violent injuries and wounds increase markedly (Duonkalnis, Kretuonas 1). Most likely that is linked with sudden and large scale cultural-ethnic changes in the South-East Baltic region. In the developing of neolithization processes and appearing of the first metal ware, stone age communities accumulated more wealth and resources, that must be constantly protected from both strangers and undesirable natural factors. It is probable, that's why the first fortified settlements, such as Šventoji 1A and Žemaitiškė 1, appeared in the end of the late neolithic. Besides, in this period the first real specialize weapons (points of arrows and spears, war-axes, daggers, knobs and others) – the symbols of the prestige and power – appeared. Also the man's role like warrior and defender came to light in prehistoric society and the ancestors' cult became firmly established. All of that predetermined subsequent rapid militarization of society and, of course, increased warfare conflicts in Lithuania in Bronze Age.